

Vélemény az új felsőoktatási törvény koncepciójáról

A véleményt a Kormány által 2011. szeptember 11-én megtárgyalt és elfogadott, hivatalos formában az FDSZ-hez szeptember 15-én eljuttatott, „A nemzeti felsőoktatásról szóló törvény koncepciója” című 24 oldalas anyagról készítettük. Az egyéb, „kiszivárgott” híreket nem kívánjuk kommentálni.

Pozitív elem a koncepció azon törekvése, hogy a minőségi képzést kiemelten kívánja a Kormány kezelni. Ez a feladat szerkezetátalakítást kell, hogy eredményezzen, amelyhez azonban nem forráskivonás, hanem plusz pénzek biztosítása szükséges.

Pozitívumként értékeljük, hogy a koncepció szerint az állam szerepe megerősödik, hiszen a felesleges szakok túlbujánzásának megállítása, az intézmények közötti párhuzamos képzések felülvizsgálata másként nehezen képzelhető el. Helyes az a törekvés, hogy a Kormány a jövőben kiemelt szerepet kíván biztosítani az összhang megteremtésének a képzés és a hosszú távú munkaerő-piaci igények között. Az oktatáspolitikai célokat társadalmi és gazdaságpolitikai szempontból kellene megalapozni. (Például ha a mezőgazdaságot és a feldolgozóipart kívánjuk feléleszteni, akkor nem lehet az ehhez kapcsolódó agrárképzések keretszámait lényegesen lecsökkenteni.) A probléma az, hogy mindeddig nem születtek olyan megbízható munkaerő piaci elemzések, amelyekre támaszkodni lehetne a szaklétszámok meghatározásánál, a munkáltatók pillanatnyi érdekeinek kiszolgálása pedig a felsőoktatás átalakítását rossz irányba vezetheti.

Pozitív elem a felveendő hallgatókkal szemben támasztott nyelvvizsga követelmény beiktatása. Ebben az esetben azonban meg kell teremteni a középiskolai nyelvtanítás megfelelő színvonalra emelését, és biztosítani kell a rossz anyagi körülmények között élő tehetséges tanulók számára a plusz nyelvtanulás feltételrendszerét. Természetesen ez a követelmény megfelelő türelmi idő beiktatásával valósítható meg.

A koncepció utal a Nemzeti köznevelési törvény, a Szakképzési törvény és a Nemzeti felsőoktatásról szóló törvény kapcsolatrendszerére, e téren azonban nagyon kevés konkrétumot ismerünk, pedig ezen törvények összehangolása alapvető érdekünk.

Pozitív elem a koncepcióban az a kormányzati törekvés, hogy a vidéki felsőoktatási intézmények megerősítése kiemelt feladat. Az FDSZ erre a körülményre minden esetben nagy figyelmet fordított.

Véleményünk szerint a koncepció legnagyobb hiányossága az, hogy a tervezett szerkezet átalakításhoz szükséges plusz költségvetési támogatás nem jelenik meg benne, holott számtalan külföldi példa (legutóbb éppen Dánia esete) erősíti meg, hogy a válságból való kiút egyik legfontosabb lépése az oktatás - képzés - kutatás támogatásának növelése. A Széll Kálmán tervben rögzített forráskivonás és a felsőoktatás minőségi átalakítása egyidejűleg nem teljesíthető cél.

Nem értünk egyet a MAB szerepének csökkentésével, ez a szervezet – megfelelő jogosultságokkal – a jövőben is fontos szerepet tölthetne be a minőség biztosításában.

Sajnos nem tesz említést a koncepció arról, hogy a felsőoktatásban dolgozó oktatók, kutatók és az oktatást közvetlenül segítő dolgozók továbbra is közalkalmazottak maradnak, amihez feltétlenül ragaszkodunk.

Nincs szó a koncepcióban az intézményi Szenátusok és GT-k összetételéről, a szakszervezeti képviselőről. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy nagyon hasznos volt a két testületben a szakszervezeti jelenlét, így kérjük ezt a továbbiakban is fenntartani.

A koncepció fő elvként emeli ki az oktatói életpálya modell és követelményrendszer elemeit. Egyetértünk azzal, hogy az előmeneteli rendszer legyen világos és számonkérhető, de

garantáljon megfelelő anyagi biztonságot, a réteg társadalmi súlyának megfelelő egzisztenciát. Ez utóbbi nincs megfogalmazva a koncepcióban.

A szakszervezet feladata továbbra is a munkahelyek védelme. Erről a kérdésről folyamatosan konzultálnunk kell. Szükséges figyelni a szerkezetátalakítás eredményeképpen megszűnő állásokon dolgozó munkavállalóink további sorsának alakulására és erőteljes támogatást kell nyújtanunk az állásszerzés terén.

Ami a felsőoktatási intézmény-struktúra átalakítását illeti, a kérdés hosszabb vizsgálatot igényel. Egyértelműen támogatjuk az Egyetemek és a Főiskolák kategóriájának megkülönböztetését, a fő feladataik meghatározását, képzési céljaik határozott szétválasztását. Definiáljuk az egyetemi karok és a főiskolai karok fogalmát és az objektív mutatószámokkal meghatározott elvárásokat, amelyek a minőségi átalakulások irányába hatnak. A koncepcióban szereplő három kategória és különösen annak átmeneti jellege – *„Az átmeneti időszak alatt, az „egyetem” besorolású intézmények minőségjavításuk vagy integrálódásuk révén bekerülhetnek a tudományegyetemek sorába, vagy főiskolává alakulnak, esetleg magánintézménnyé válnak vagy megszűnnek.”* – nem kívánatos feszültséget és logikailag nehezen indokolható kivételeket visz a rendszerbe. A tisztességes versenyhez szükséges feltételek a jelenlegi gazdasági körülmények között nem adóttak. Vélhetően problémát jelentene a „tudomány” egyetem, „kutató” egyetem és „kiváló” egyetem kategóriák kezelése. A tudományegyetem szóhasználat – tudomásunk szerint – nincs elterjedve nemzetközileg, így megfontolandó ennek a fogalomnak a széleskörű bevezetése, hiszen nem harmonizálna a fejlett államokkal. Az egyetemek (mint kategória) megszüntetése indok lehetne a későbbiekben intézmények bezárására, ami éppen ellentmondana a vidéki felsőoktatás megerősítésére irányuló deklarált céllal. Nem szolgálna a fejlődést a kényszer-integráció. Azt az elképzelést pedig károsnak tartjuk, hogy a magán felsőoktatási intézmények számát ilyen módon növeljük.

Szerintünk nem az állami felsőoktatási intézmények száma sok (Finnországban 44, Hollandiában 55 ilyen intézmény van), hanem a párhuzamos képzéseké, az elaprózott szakoké. A koncepcióban leírt, e területre vonatkozó változtatási szándékot egyértelműen támogatjuk. Nincs semmi szükség arra, hogy azonos tudományterületre például 34 intézményben adjanak ki diplomát. Nincs is annyi megfelelően képzett szakember, aki az oktatást el tudja látni. A párhuzamos foglalkoztatás pedig egyáltalán nem a minőségi célt szolgálja. Szakszervezeti szempontból nehezen tolerálható, hogy az a nagy tudású kolléga, aki hétfőtől péntekig egy intézményben hatékonyan dolgozik, felét, harmadát keresi annak, amit a másik, mondjuk három intézménnyel jogviszonyban álló oktató.

Különösen fontos kiemelnünk a pedagógusképzést és a felsőfokú szakképzést. Egyetértünk azzal, hogy a felsőoktatáshoz kerüljön vissza a felsőfokú szakképzés. Támogatjuk a pedagógusképzés átalakítását, hiszen a bolognai rendszerű képzés ezen a területen igen nagy kárt okozott, de felhívjuk a figyelmet arra, hogy a 4+1 éves képzés – a tanítóképzés 12 éves korig történt kiterjesztésével és a szakképzés tervezett átalakításával (közismereti tárgyak jelentős csökkentése) – egy beszűkült munkaerő-piaci igényt elégítene ki, azaz vélhetően kevés fiatal választaná ezt a formát, illetve nehezen lehetne majd elhelyezkedni ezzel a diplomával.

Nem támogatjuk azt az elképzelést, hogy a felsőoktatási intézményeket három minisztériumból irányítsák. Ez alapvető működési zavarokat okozna.

A koncepció legnagyobb hiányossága a finanszírozás átláthatatlansága. Az állam természetesen meghatározhatja, hogy szakember szükséglete érdekében mely szakmákat, képzéseket támogat kiemelten, de nem lehet a munkaerő-piaci szempontokat kizárólagossá tenni. Figyelembe kell venni, hogy nem csak azoknak a képzéseknek van társadalmi értéke, amelyek közvetlen gazdasági hasznot is hoznak. Például a bölcsész és művészeti képzések támogatásának leépítése az általános kultúra jelenleg is lehorgoló szintjének további romlását

eredményezheti. Egy szak újraindítása nem történhet egyik napról a másikra, ha a finanszírozó meggondolja magát.

Támogatjuk azt az elképzelést, hogy az új intézményfinanszírozási rendszerben a költségvetési források felosztási aránya a képzési normatíváktól a fenntartói feladattámogatás javára tolódik el. Korábban konkrét %-ok (70-15-15) is szerepeltek a dokumentumokban, és több fórumon is elhangzott, hogy nem szolgálná a minőségi oktatást, ha például az oktatói bérek nagy mértékben függnének a képzési normatíváktól. A jelenlegi szöveggörnyezetből azonban nem derül ki, hogy az állam mint tulajdonos és fenntartó konkrétan mit és milyen mértékben finanszíroz; az oktatók, kutatók és az oktatást közvetlenül segítő dolgozók illetményét a fenntartói feladattámogatás, a kutatói normatíva és a képzési normatíva milyen arányban biztosítja. Jó lenne, ha kiszámolnák a képzés valódi költségeit az egyes szakokon és összevetnék az EU-s adatokkal. Az a sorok mögül kiolvasható elképzelés, hogy a felsőoktatást Magyarországon önfenntartóvá kell átalakítani, nem valósítható meg.

Sajnálatos, hogy jelen koncepcióban is ez áll: *„Az intézmények költségvetési támogatása tartalmazza az állami ösztöndíjas szerződések keretében támogatott hallgatók után járó hallgatói juttatások normatív támogatását.”* Ez az összeg nem a felsőoktatási intézmények támogatása, hanem csak egy azon átfuttatott tétel, a hallgatóknak biztosított szociális támogatás, és mint ilyent a költségvetési törvényben külön sorban kellene szerepeltetni.

Kétségtelen, hogy egyes szakmákban – elsősorban az orvosképzés területén – jelentős probléma, hogy a részben az adófizető polgárok pénzén tanított fiatal orvosok külföldre mennek dolgozni. Ha azonban az állam minden államilag finanszírozott hallgatóval szerződést kíván kötni, akkor nagyon sok szempontot figyelembe kell venni. A külföldre távozásnak különböző, szakmánként is eltérő indoka lehet. Ha a képzést a terveknek megfelelően személyre szóló szerződésekkel támogatja az állam, akkor abban kiköthet szigorításokat, de csak akkor, ha megfelelő munkahelyet is tud itthon biztosítani. A szerződés nem akadályozhatja a külföldi PhD képzés, a post doktori ösztöndíjak, a külföldi szakmai tapasztalatok szerzését. Mindezek miatt a kérdésről csak a konkrét szabályozás, szerződés tervezetek ismeretében tudunk felelősen véleményt kialakítani.

Tartalmilag a koncepció számos valós problémát vet fel, és számos az a megoldási javaslat is, amellyel egyetértünk. Az intézmények többségében túl sokszor lehet azonos tantárgyat felvenni és vizsgázni belőle. Támogatjuk a jelenlegi nagyon megengedő és egyben pazarló oktatás szigorítását, a szóbeli felvételi vizsgák részleges visszaállítását. Sok szakon túlképzés van a piaci igényekhez képest, míg más szakra nem jelentkeznek, ez valóban a szerkezetváltoztatást indokolja.

Örvendetesnek tartjuk a kormány azon törekvését, hogy vidéken a megye, a beiskolázási körzet gazdasági és vállalkozói szereplőivel való még szorosabb együttműködés révén a régiók fejlesztésének fókuszába helyezik az arra alkalmas felsőoktatási intézményeket.

A kérdésekre adott válaszok azonban – véleményünk szerint – nem minden esetben fogják a kívánt hatást elérni. Semmiképpen nem támogatható az államilag finanszírozott továbbtanulók számának/arányának drasztikus csökkentése. Nem igaz, hogy túl sok hallgató van a rendszerben, az európai átlagot sem érjük el, és sok területen kifejezetten szakemberhiány van.

Nem világos, miért kell deklarálni, hogy *„Egy felsőoktatási intézményben ugyanazon a szakon csak államilag finanszírozott, vagy csak önköltséges képzés szervezhető, kivéve, ha ...”* hiszen a 2.11.1. pontban – nagyon helyesen – az szerepel, hogy *„át kell sorolni az állami ösztöndíjjal támogatott képzésben részt vevő hallgatót, ha”* nagyon gyengén teljesít, de a 2,5-es átlagot nem szabad minden szakra egyformán alkalmazni. Természetesen a másik irányú átsorolást is biztosítani kell.

Az érvek és célok sorában egyetértünk azzal, hogy az oktatás színvonalának növelése kiemelt feladat, a képzési szerkezet átalakítása jobban igazodjon a munkaerő-piaci igényekhez. A különböző szakokon az államilag finanszírozott létszámokat határozott, de nem túlméretezett lépésekkel (évente maximum 15 - 20%) lehet változtatni, akár pozitív, akár negatív irányba.

A magyar felsőoktatás az elmúlt 100 évben jól töltötte be szerepét, és színvonala jelenleg is javarészt magas. Ha drasztikusan csökken a hallgatói létszám, az a fiatalkori munkanélküliség növekedéséhez vezet, amelynek "kezelése" rendkívül bonyolult feladat, és az egész társadalomra káros következménnyel járhat. Nem lenne szerencsés új konfliktus területet nyitni. Ott, ahol jelenleg szakmával, időnként diplomával sem könnyű munkát találni, mit kezdenek a csak érettségivel rendelkező fiatalokkal? Szakmát akarunk adni a kezükbe? Erre a szakképzés sem áll készen. A felsőoktatási intézményeket, a szülőket, a hallgatójelölteket fel kell arra készíteni, hogy a követelmények emelkedni fognak és csak szívós, kitartó munkával lesznek teljesíthetők. Köztudott, hogy a gazdasági növekedés fellendítése érdekében az oktatásba többet kell befektetni, növelni kell a diplomások számát. Számos külföldi példa igazolja ezt. A társadalomban nincs fizetőképes kereslet a legtöbb szakon az önköltséges oktatásra. A leírt koncepció ráadásul a finanszírozott képzés mellett csak az önköltségest említi, a részleges költségtérítést nem. Az államilag támogatott férőhelyek számának csökkentése a társadalmi esélyegyenlőséget csökkentené, a szociálisan hátrányos tanulók, régiók további leszakadását eredményezné.

Egyetértünk azzal, hogy kiemelten kell kezelni a műszaki, a természettudományos és az informatikai oktatást, de már a középiskolákban szükséges a fiatalokat úgy nevelni, hogy ismerjék és szeressék meg az ilyen pályákat (például a mérnökit). Helyes a koncepcióban a képzési idő maximálása.

A törvény 2012. szeptemberi teljes körű bevezetése elhamarkodott lépés lenne, várhatóan problémákat okozna az új szerkezetű képzésekben, ugyanis a felvételi tájékoztató megjelenéséig (kb két hónap) minden kérdést (képesítési követelmények, akkreditáció, képzési helyek, kapacitások) szabályozni kell. Ehhez a rendelkezésre álló idő kevésnek tűnik.

A koncepció több elemét is érintő életpályamodell bevezetése a felsőoktatásban már rövid távon is elkerülhetetlen, a jó minőségű oktatók érdekltségének hiánya a koncepció egészét is veszélyeztetheti. A tervezett változtatások csak a megvalósításhoz biztosított pénzügyi keretekkel együtt lehetségesek.

A koncepció szerkezeti felépítése eklektikus. Újra kellene gondolni, hogy mi kerüljön a törvénybe és mit érdemes inkább végrehajtási rendeletekben szabályozni, illetve kihagyni.

A szakszervezetek legfontosabb feladata – mint már szó volt róla – a munkahelyek megőrzése. Ezt a mai körülmények között oly módon lehet elérni, hogy az egyébként szakmailag is indokolt átmeneti időszakban nagyon tudatos személyzeti politikát kell folytatni. A nyugdíjazásokkal, átképzésekkel el kell érni, hogy minél több aktívkorú oktató/dolgozó munkájára továbbra is számíthassunk. Azon munkatársainktól, akiket nem tudunk benntartani a felsőoktatásban, emberséggel és a lehetséges legnagyobb körültekintéssel búcsúzzunk el, biztosítva részükre a maximális támogatást az új munkahely megszerzésében, és ezzel kapcsolatban a Kormány támogatására is számítunk.

A Felsőoktatási Dolgozók Szakszervezete ezúton is felajánlja a szakmai segítségét mind a törvénytervezet kodifikációs munkájához, mind a végrehajtási rendeletek elkészítéséhez.

Veszprém/Budapest, 2011. szeptember 30.

Dr Tőrös Szilárd
FDSZ elnök